

Bölüm 7

OSMANLI'DA BİR HARP MÜKELLEFİYETİ OLARAK SÜRSAT UYGULAMASI 1673-74 (H. 1084) ÖRNEĞİ

Serkan SARI¹

GİRİŞ

Çalışmamızın ihtiva ettiği XVII. yüzyılın sonları, Osmanlı'nın eski gücünü kaybetmeye ve yapılan savaşların uzamaya başladığı, bazı harplerde Osmanlı'nın yenilgiler aldığı, sınırların genişlemesinin yavaşladığı ve iç isyanların artmasıyla mali sorunların da giderek arttığı bir dönem olarak dikkati çekmektedir. Osmanlı'nın, bu gidişatı kontrol altına almak için bir takım ıslahatlara giriştiği de görülmektedir. İncelediğimiz kayıtlar 1673-1674 yıllarında, Köprülü Fazıl Ahmet Paşa döneminde tutulmuş kayıtlardır. Köprülüler dönemi, bahsedilen ıslahatlar açısından önemli bir devri temsil etmektedir. Köprülüler devri denen dönem, Köprülü Mehmed Paşa'nın sadrazamlığa getirilişiyle başlamıştır. 15 Eylül 1656 tarihinde sadaret mührünü alan Mehmed Paşa, devlet içerisinde asayişin temin ederek devlet otoritesinin sağlam bir şekilde korunmasını sağlamıştır (Duman, 2006: 23). Devlet otoritesinin tesisi öncelikli mesele haline gelmişti. Devlet otoritesindeki zafiyet neticesinde valide sultanların, devlet adamlarının ve bürokrasi içerisinde görebileceğimiz ağaların da olaylara müdahil olması meseleyi içinden çıkılmaz bir hale getirmişti (Ortaylı, 2009: 78). Mehmed Paşa döneminde yapılan düzenlemelerle bahsedilen problemler halledilmeye çalışılmıştır. Söz konusu dönemde yapılan ıslahatlar, Mehmed Paşa'nın vefatından sonra yerine getirilen oğlu Köprülü Fazıl Ahmet Paşa zamanında da geliştirilerek devam ettirilecek ve önemli başarılar ortaya konulacaktır (Sayın, 2009; Aybican, 2001).

İncelenen dönemde yapılan savaşlarda karşılaşılan sorunlar bir takım ıslahatlara girişilmesini kaçınılmaz hale getirmişti. İlk çağlardan beri savaş, her ne kadar bir insanlık dramı olarak görülse de en eski medeniyetlerden günümüze kadar, toplumların tarihinin bir parçası olmaya devam etmiştir. Tarihi açıdan incelediğimizde savaş, askeri bir faaliyet olmanın yanında, toplumun tamamını ilgilendiren sosyal ve ekonomik bir organizasyonu da gerektiren bir olgudur. Osmanlı Devleti'nde de harp hazırlıkları değişik alanlarda yapılmaktaydı. Yapılan hazırlıklar içerisinde sosyo-ekonomik yapısı itibarıyla *sürsat resmi* dikkati çekmektedir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi ABD, serkan_sari2006@hotmail.com, serkan.sari@dicle.edu.tr

Kayıtlar incelendiğinde sürsat için temel idari birim olarak kazanın görüldüğü ve belirlenen iāe mallarının bu kazalardan bedellerinin istenildiği görülmektedir. Burada dikkati çeken nokta idari birim olarak kaza sayılarındaki artıştır. Diđer kayıtlarda nahiye veya karye olarak geçen bazı yerlerin, bu defterlerde kaza olarak kaydedildiği malumdur. Bahsedilen nahiye ve karyelerin yerleşim merkezi olarak bir kazaya dönüşmesinden ziyade, kadı veya bir kadı naibinin mıntikasını tanımlamak için kaza olarak kaydedildiği düşünölmektedir.

Sürsat bedeli tahsili için görevlendirilenlerin, belirlenen bedelin bir kısmını peşinat olarak önceden ödedikleri ve çoğunlukla bir kefil göstererek bu görevi aldıkları anlaşılmaktadır. Sürsat memurlarını, belirlenen bir muayyen vergi miktarını tahsil edip hazineye teslim etmekle görevli tahsil memurları gibi anlamamak lazımdır. Yukarıdaki örneklerden anlaşıldığı üzere bu görevliler belirlenen peşinat miktarını yatırdıktan sonra görevi alabilmişlerdir. Ödenen peşinatlar incelendiğinde kazaların toplam sürsat bedelleriyle arasında herhangi bir oran görölmemiştir. Dolayısıyla bahsedilen peşinatların, göreve talip olanların teklifi içerisinden belirlendiği anlaşılmaktadır.

Burada karşılaşılan uygulama, Osmanlının önceden beri uyguladığı iltizam pratiğinin bir yansımasıdır. Kaza merkezli olarak belirlenen sürsat bedellerinin belirli bir kısmı peşinat olarak hazineye kaynak yaratılmış ve geriye kalanı ise taksitlendirilerek kefiller aracılığıyla alınması kesin hale getirilmeye çalışılmıştır. Daha önceki uygulamalarda istenilen sürsat bedeliyesinin toplanamadığı veya zamanında hazineye ulaştırılmadığı görölmüştür. Kefiller aracılığıyla ödemelerin hazineye ulaştırılması garanti edilmeye çalışılmış ve büyük oranda da başarılımıştır.

KAYNAKLAR

1. Aycibin, Z. (2001). *XVII. Yüzyıl Sadrazamlarından Köprölü-Zade Mustafa Paşa Döneminde Osmanlı Devleti'nin Siyasi ve Sosyal Durumu*. Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
2. *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*. (2010). Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları.
3. BOA, *Maliyeden Müdevver Defter*, No: 4483, 4488.
4. Çiftci, C. (2000). Osmanlı Avusturya Savaşları Esnasında Bursa Halkının Avarız Türü Vergi Yükünden Örnekler (1686-1688). *Osmanlı Araştırmaları*, C. XX, s. 247-268.
5. Duman, Mahmut. *Köprölü Mehmed Paşa hayatı, Şahsiyeti ve Faaliyetleri*, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2006.
6. Genç, M. (2000). *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Ötügen Yayınları.
7. Göçer, Lütfi. *XVI. Ve XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayın Evi, 1964.

8. Gökçe, T. (2000). *XVI ve XVII. Yüzyıllarda Lazkiyye Kazası*. Ankara: TTK Yayınları.
9. Hinz, W. (1990). *İslamda Ölçü Sistemleri*. Çeviren Acar Sevim, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları.
10. İşbilir, Ö. (2007). Nüzul. *TDVİA*, C. 33, s. 311-312.
11. Joseph Von Hammer. (1966). *Osmanlı Devleti Tarihi*, Yayına Hazırlayan Mümin Çevik, Erol Kılıç, İstanbul.
12. Koçak, Z. ve Amedoski, D. (2016). 1662 Yılında Uyvar Seferi İçin Hazırlanan Sürsat Defteri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Sayı: XXXI/1, s. 277-304.
13. Ortaylı, İ. (2009). *Son İmparatorluk Osmanlı*, İstanbul: Timaş Yayınları.
14. Özcan, A. (2004). Merzifonlu Kara Mustafa Paşa. *TDVİA*, C. 29, İstanbul, s. 246-248.
15. Özcan, R. (2005). Osmanlı Devleti'nde XVII. Yüzyılda Yapılan Sikke Tashihleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı:17, s. 237-266.
16. Pakalın, M. Z. (1956). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. C. III, İstanbul.
17. Sahilliođlu, H. (1963). 17. Yüzyıl Sonunda Bolu Lıvası Sürsat Bedeli. *Çele Dergisi*, Sayı:11, s. 15-21.
18. Sayın, M. (2011). *Köprülü Fazıl Ahmet Paşa Vakıfları*. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziantep.
19. Selçuk, H. (2008). Osmanlı Devleti'nde Merkez-Taşra İlişkisi Bağlamında Avarız, Nüzul ve Sürsat Vergileri (Şer'iyye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Kayseri Sancağı). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:24, s. 159-201.
20. Topçu, S. M. (2010). *XVII. Yüzyıl İkinci Yarısında Etkin Bir Bani Ailesi: Köprülüler*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.